

III KNIHA ZLIN

Gabriella Håkanssonová

MOZKOMAN

Velice děkujeme za finanční podporu Švédské kulturní radě – Swedish Art Council, která umožnila financování překladu této knihy.

First published by Albert Bonniers Förlag, Sweden.
Published by arrangement with Loud Literary Agency, Sweden.

Copyright © Gabriella Håkansson, 2007
Translation © Anežka Kuzmičová, 2009
Cover and layout © Lucie Mrázová, 2009

ISBN 978-80-87162-27-9

Člověk sám je pánem svého osudu, pomyslel si Hans Herman Gustavsson a pomalými pohyby si těsně u krku zavázal světle béžovou károvanou šálu. Hodiny ukazovaly 07:54, bylo první skutečně mrazivé listopadové ráno roku 2007.

Člověk sám je pánem svého osudu. Za posledních několik dní mu ona úvaha vytanula na mysl hned několikrát a přiměla ho zahloubat se nad všemi myslitelnými významy dotyčné sentence.

Člověk sám, mumlal si polohlasně, když z horní zásuvky komody vyndával hnědé teletinové rukavice s iniciálami HHG.

Člověk sám, opakoval si, člověk sám, sám, sám.

Dneska rytmus chytá snadno. Opatrně zasunul zásuvku, příjemně vonící po staré kůži a po kuličkách proti molům, a zničehonic si uvědomil, že tyhle rukavice doštal pod stromeček o Vánocích roku 1966.

Kam se všechny ty roky poděly? tázal se poněkud zaraženě sám sebe.

Když vtom k němu do ticha, z nitra dutin a komor pod lebečními kostmi, začala doléhat jakási podivuhodně rytmická ozvěna, cizí hlas, jenž ustavičně opakoval tatáž slova. Pane, pane, pane. Pane, pane, pane bože.

Pohlédli na obnošené, leč pořád ještě zcela funkční rukavice, které se postupem času vytvarovaly podle jeho prstů, a k nerozeznání se tak podobaly jeho rukám. Vždyť už jsou to desítky let! Kam se všechny ty roky poděly?

No jo, no jo, no jo, bručel si nahlas, čas letí, člověk zůstává.

Zároveň, uvnitř Hermanovy hlavy, znělo stále doko-la v doprovodném rytmu: Pane bože, pane bože, pane bože. Pane, pane, pane bože.

Zamyšleně po rukavicích přejel prsty a upamatoval se na to, jak si už před lety, když byl mladší, podstatně mladší, říkával, že vypadají jako pár odložených rukou.

Dobré ráno, ruce, zdravil je vždycky rozverně a paže při tom nechal na chvíli ochabnout, takže když se rukavicím na polici pokoušel zamávat, paže se ani nepohnuly.

Matka tuhle jeho hru neměla dvakrát v oblibě, dokonce ani malinko ne, pokaždé totiž vykřikla:

Hermane, nech toho! a rachotila pak hrnci a vařečkami, dokud neupnul pozornost jiným směrem.

Hodný chlapeček, řekla mu potom zpravidla a velkou dlaní mokrou od nádobí ho roztržitě pohladila po tváři.

Na minulost pomýšlel jen zřídkakdy a nečekaný výjev matky v kuchyni v něm vyvolával prazvláštní pochody. Hlas v mozkovně zeslábl. Pulzující tok řeči zpomalil. Nato jako by někdo stiskl vypínač – veškerá myšlenková činnost ustala a v dutinách, závitěch a komorách mozku se rozhostilo nezvyklé posvátné ticho. Herman se nervózně zavrtěl. Tohle nebylo na denním pořádku.

Povětšinou, vlastně pořád, mu hlavou plynula mnohohlasá symfonie slov a zvuků a říkaček. Kompaktní ticho onoho prvního mrazivého listopadového rána bylo čímsi natolik výjimečným a vzbuzovalo natolik slavnostní pocity, že Herman nevěděl co si počít.

Takové ticho, zabručel neklidně.

V obavách, že klid naruší, a v touze zachovat si nebyvalý výjev za každou cenu v paměti se jal pohupovat korpulentní tělesnou schránou ze strany na stranu. Rukavice, ruce, matka ve stísněné kuchyňce, ano, už si hru s rukavicemi jasně vybavuje, naprosto jako by to bylo včera. Vybavil si, jaké to bylo, když sedával za kuchyňským stolem a díval se na matčina nahrbená záda. Vybavil si vůni smaženého jídla a prostředku na nádobí a vybavil si i to, jak celá ta bizarní a matkou tak nenáviděná zábava vznikla.

Bylo to v polovině šedesátých let a v kinech zrovna běžel *Neviditelný muž*. V tomto životním období se Hermanovy zájmy následkem hluboké vývojové krize omezovaly výhradně na film. Do kina chodil třikrát, čtyřikrát týdně, a zhlédl tak prakticky kompletní repertoár, v některých případech víckrát za sebou. Matka mu vyčítala, že za mizerné filmy utratí všechno kapesné, ale Herman si nedal říct a zhlédl jich tolik, kolik mu jen peněženka dovovala.

Herman už se nemohl upamatovat, zda viděl původní snímek z roku 1933, či zda zrovna uváděli některou z pozdějších verzí. Ani si nebyl schopen vybavit, o co ve filmu vlastně šlo. Myriády filmových scén se slily v jedno nekončící obrazové defilé a zrekonstruovat děj jednotlivých titulů šlo jen stěží. V tomto případě tomu bylo jinak. Ani tenkrát se mu ale do paměti nevryl děj. Nečekanou silou jej tehdy zasáhla sekvence, v níž se neviditelný muž poprvé obléká. Přezdíval jí oblékací scéna.

Tato prostá scéna v něm hned od prvního okamžiku vyvolávala obrovské napětí. Neviditelný pomalinku obléká vrstvu za vrstvou, aby svůj trapný handicap zamaskoval. Díky krému tělové barvy, věrohodné paruce a slunečním brýlím najednou vypadá jako obyčejný člověk.

Ještě dnes zakoušel Herman tentýž pocit exaltace jako kdysi v přítmí biografu, když se neviditelný proměňoval z ničeho v něco. Tep zrychlil a pokožku pokryla tenounká vrstva potu. Náhlé duševní souznění s fiktivním spolutrpitelem jej natolik rozjařilo, že se vzrušil téměř eroticky. Ve své jednoduchosti a prostotě zjevovala oblékací scéna cosi, co Herman věděl již dávno, ale nedokázal to vyjádřit slovy, cosi pro něj zcela fundamentálního, totiž vědomí nutnosti dennodenně se odívat do role člověka.

Film Hermana dočista uhranul. Chodil na něj toho podzimu večer co večer, dokud snímek z důvodu jinak nedostatečné návštěvnosti nepřestali promítat. Pokaždé když se stal svědkem oné jedinečné sekvence, v hloubi jeho nitra jako by se něco pohnulo. Nezúčastněný pozorovatel by jistě podotkl, že Herman příběh nepochopil. Z čistě vyprávěcího hlediska nemá zásadní význam scéna oblékací, nýbrž scéna svlékací. Po umělecké stránce snímek vrcholí onou velkolepou sekvencí, v níž neviditelný muž člověčí roucho odkládá a namísto něj obléká své neviditelné, všeprostopující, zločinecké druhé já. Že režisér usiloval o drama antického formátu, v němž se za neviditelnost zaplatí šílenstvím, Hermanovi podle všeho uniklo. Mohli bychom pochopitelně spekulovat o tom, že snímek nikdy neviděl až do konce, neboť v záplavě štěstí a euforie opouštěl sál ihned po skončení oblékací scény a finále si prostě a jednoduše nechával ujít. O tom my samozřejmě nevíme nic. O tom, že on sám si pamatuje toliko dotýcnou scénu, však nemůže být pochyb.

Bystřejší jedinec by dozajista usoudil, že hluboko v podvědomí se Herman identifikoval i s temnou stránkou osobnosti neviditelného, avšak Herman se k psychologickým otázkám vyjadřoval jen velmi nerad, o takových záležitostech, jako je lidské podvědomí, ani nemluvě. Vyznával naopak nadvědomí, tedy všechno to, co mu

v hlavě přicházelo jaksi na pořad jednání. Kupříkladu otázku neviditelnosti.

Vždyť kolikrát to jenom zažil? Kolikrát jenom získal obrys a tvar teprve poté, co se ráno oblékl? Kolikrát jenom pocítil, že dokud na sobě nic nemá, není člověkem? A kolik probdělých nocí už přemítal o tom, jak svlečený z kůže a neviditelně sám si připadá a kde se v něm všechny ty patologické stavy berou a zdalipak je zakouší i ostatní? V první řadě si samozřejmě přál vědět, jestli to někdy přejde. Když uviděl, jak se s problémem nedostatečné tělesnosti vypořádal neviditelný muž, nastal všemu trápení okamžitě konec. Veškeré nejasnosti, jež dosud otřásaly jeho nitrem, byly náhle zodpovězeny. Myšlenky jako by onoho intenzivního filmového podzimu uzrály a jeho mozek je opracoval do podoby několika sofistikovaných a pregnantně zformulovaných hypotéz. Hermana to samotného překvapilo. Řešení problémů jinak nenáleželo mezi jeho silné stránky. Tuto ohromující novou schopnost v sobě odhalil jedné pozdní noci a jeho dětinské nadšení v tu chvíli neznalo mezí.

Bez šatů, slyšel se říkat, je člověk jenom zvíře.

Myšlenka to byla samozřejmá, ale i geniální.

Ve spánku nad námi nejprve přebírá vládu naše animální já, potom naše já vegetabilní. Pročež je spánek největším nepřítelem člověka.

Herman naprosto oněměl. Kde se ty myšlenky berou? Jako by se nějak záhadně líhly v čirém vzduchoprázdnu, jakož i naznačovaly zcela brilantní východiska pro jeho vlastní, čistě soukromé úvahy. Na problém neviditelnosti se zničehonic dostavilo ryze racionální vysvětlení. Herman si odkašlal a znovu se chopil slova.

Každé ráno je boj.

A dál:

V aktu oblékání vítězí lidskost nad zvířecostí.

Zasmušenou staromládeneckou tvář rozjasnil spokojený úsměv. Napadala ho slova krásná jako řecké sochy, a přece prostá jako hříčka dítěte. Dočista jim propadl a nechal myšlenky volně plynout.

Šaty jsou standartou vyspělé civilizace.

O několik vteřin později:

Obnažená kůže značí zaostalost a ochabnutí mysli. Nahatí lidé jsou jako zvířata.

Tento skvělý intelektuální výkon, na němž se, alespoň pokud mohl soudit, vlastně sám nepodílel, na Hermana mocně zapůsobil. Celá desetiletí strávil hledáním odpovědí na hádanky života v nejrůznějších knihách a příručkách a teď se ukáže, že má všechna řešení ve vlastní hlavě. Cosi tam uvnitř mu zcela zjevně pomáhalo přemýšlet. Mělo to naprosto výjimečně vyvinutou schopnost řešit složité úlohy. Vyznačovalo se to bezmála dokonalou verbální vybavou, a navíc to jevílo zájem o přesně tatáž témata jako on.

Neuvěřitelné, zvolal Herman a udiveně si přiložil ruku na čelo.

Snad se mu to jen zdálo, ale na okamžik měl dojem, že se to pohnulo – jako by to sebou cuklo – hned pod čelní kostí.

Haló, zašeptal.

Z nitra lebky se ozval neurčitý zvuk, jako když šustí suchý papír.

Haló, zvýšil trochu hlas a lehce si poklepal na spánek.

Tentokrát už nemohlo být pochyb. Uvnitř se určitě něco hýbe. Herman si čím dál rychlejšími pohyby mnul spánky. Intenzivní tělesný dotyk snad pomůže navázat s onou neznámou věcí spojení. A skutečně. Po několika minutách to přišlo. Z hlavy se ozval slabý, leč nezaměnitelně lidský hlásek.

Haló, pravil, haló!

Herman užasl. Než se stačil probrat, začala cizí bytůstka snovat další řetězce epochálních tezí o člověku, spánku a každodenní nutnosti se obléci. Herman oněměl obdivem. Po chvíli otálení se rozhodl, že bude supervýkonné jednotce ve své mozkovně přezdívat Cerebrotón, podle latinského cerebrum, mozek. Zanedlouho však usoudil, že zvolil jméno příliš chladné a neosobní a nikterak neodrážející pocity hrdosti, jež dotyčná bytůstka, tvarující jeho myšlenky tak nádherně a chytře, jako když sochař ze surové přírody vydobývá čistou krásu, navozuje v jeho nitru. Nebude lepší říkat mu Mozkoman? Je to logické a prosté. Tak tedy Mozkoman.

Svůj první skutečný dialog započali Herman s Mozkomanem ještě téže noci a v následujícím týdnu již navázali rozsáhlou spoluprací. Na základě společného rozhodnutí se zhostili úkolu klasifikovat, analyzovat a vysvětlit cokoliv, co jim přijde do cesty. Jsouce srozuměni s tím, že takto ambiciózní projekt vyžaduje celoživotní úvazek a že každou práci seriózních vědeckých nároků je třeba rozčlenit na menší a snáze uchopitelné celky, rozhodli se začít u méně obsáhlých témat a pustili se do otázky neviditelnosti. Samotný pracovní proces probíhal tak, že Mozkoman myslel a Herman zapisoval. Že se uchýlí k písmu, se od počátku rozumělo samo sebou. Tak světoborné myšlenky nemohli přirozeně nechat se vypařit a zmizet kamsi do vzduchoprázdna, a tak se jejich prvním společným dílem stal útlý svazeček s názvem *O člověku a spánku*.

„Všechny podoby neviditelnosti,“ sděloval strojeně elegantní rukopis na první straně, „mají kořeny ve spánku.“ A dál: „Ve spánku člověk přichází o jedinou vlastnost, jež ho odlišuje od většiny ostatních věcí ve vesmíru – o schopnost přemísťovat se.“ Zbytek traktátu sestával z několika strohých sentencí. „Když člověk spí, přestává

per definitionem býti člověkem a proměňuje se v jinou formu života. Pak jej lze nejspíše přirovnat k nadměrně urostlému a vývojově velmi pokročilému typu rostliny.“ O několik řádek níž následoval závěr. „Po probuzení tak člověk v těle pocituje právě pozůstatky bazální vegetabilní nehybnosti.“ Jakož i samozřejmé protiopatření. „Kdo chce toto primitivní stadium opustit a dobýt si nazpět svou totožnost, musí si zakrýt pokožku a odít se do role člověka.“

Spisek *O člověku a spánku* se stal prvním z dlouhé řady pojednání, jež spolu v následujících letech sepsali a jež zaujaly čestné místo ve zvláštní polici nad komodou v kuchyni. Nad rychlostí, s níž byl Mozkoman schopen nalézat odpovědi i na ty nejkomplicovanější otázky, jakož i nad nevídanou odvahou, s níž na cestě za kýženým výsledkem pokořoval hranice jednotlivých vědeckých disciplín, zůstával Hermanovi rozum stát. Psaní traktátů se jim brzy stalo denním chlebem. Nenašla se problematika, jež by pro svou náročnost či komplexitu dokázala písemnému zpracování a následnému rozřešení odolat. Matka přešla od stížností na náklady za biograf k lamentacím nad nesmyslnými výdaji za pře-dražené zápisníky, avšak Herman si nedal říct. Závěry sepsané do luxusních zápisníků se vyznačovaly netoliko existenciálním dosahem, nýbrž i aplikovatelností v praxi. Pročež v tomto období začal nosit přiléhavé šaty. Nový styl ho naplňoval příjemným dojmem stability a viditelnosti a i z oblékání se záhy stal každodenní rituál. Po turbulentních měsících strávených v přitímní biografu zaujal vůči svému osudu podstatně nesmlouvavější postoj. Všechno plandavé šatstvo muselo neprodleně opustit skříň a na jeho místo nastoupila zbrusu nová kolekce svršků, které se všechny vyznačovaly tou společnou vlastností, že byly o jedno číslo menší, než bylo třeba.

Kalhoty, saka, košile, ponožky, rukavice – všechno na jeho oblém těle sedělo jak přilepené. Herman se soustředil na svá pojednání a všechno teď podřizoval boji proti existenci bez tvaru.

Matka ho časem začala napomínat, že mluví sám se sebou anebo že ve svém věku pořád jenom vysedává za stolem a hrabe se v papírech, a právě ve chvílích, kdy už se výčitky nedaly poslouchat, kdy už se nedaly snášet, se Herman utíkal k nejrůznějším hříčkám, kupříkladu k bizarní hře s rukavicemi, co matku tak nesmírně rozčilovala – a právě v okamžiku, kdy nechal paže dočista ochabnout, takže se jenom tak bezvládně houpaly podél těla, a kdy se rukavicím na polici pokusil zamávat, to už matka nevydržela a okřikla ho: „Hermane, nech toho!, nech už toho!“ a jala se rachotit vařečkami, načež toho Herman nechal a mohl se zase beztravně vrátit k milovanému rozepsanému traktátu.